

תוכן עניינים

1	שער ראשון: כללי
1	פרק א': החשיבות בעריכת צוואה
3	פרק ב': מהי צוואה
5	פרק ג': מצווה לקיים דברי המת
7	פרק ד': עיקרון תום-הלב
7	1. כללי
9	2. עיקרון "תום-הלב" ו"זעקת ההגינות"
10	3. דיני צוואות
15	פרק ה': חובות עורך-הדין, מנסח הצוואה
15	1. עורך-הדין כמנסח הצוואה
15	2. עריכת צוואה על-ידי עורך-דין ללקוח ולבן/בת זוגו
16	3. מהי החובה המוטלת על עורך-הדין, במישור האתי, כמנסח צוואה?
17	4. חובות עורך-הדין, מנסח הצוואה, לאחר מות לקוחו, החתום על הצוואה
17	4.1 חובות אתיות
17	4.2 חובות בקשר לצוואה עצמה
19	פרק ו': צורות הצוואה - סעיף 18 לחוק
23	פרק ז': חופש לצוות - סעיף 27 לחוק
25	פרק ח': הצוואה מעשה אישי - סעיף 28 לחוק
27	פרק ט': ביטול על-ידי המצווה - סעיף 36 לחוק
27	1. מבוא
27	2. "ביטול במפורש באחת הצורות לעשיית צוואה"
28	3. "השמדת הצוואה"
30	4. ביטול מכללא
31	5. ביטול הביטול
31	6. המנוחה לא ביטלה את הצוואה על-ידי השמדתה (או על-ידי אחת הדרכים האחרות שבחוק) - הערעור נדחה
38	7. האם ניתן, לצורך מתן תוקף לביטול הצוואה, לעשות שימוש בהוראות סעיף 25(א) לחוק הירושה?
46	8. הדרישה, כי הצוואה תתורגם למנוח שלא מבין את שפת הצוואה, הוכרה בפסיקה כדרישה מהותית
48	9. האם הצוואה בוטלה כדבעי אם לאו?

10.	כלום הצהרת מצווה על ביטול צוואתו, שנעשתה בתצהיר בפני עד אחד בלבד - עורך-הדין שלפניו נחתם התצהיר - מהווה "ביטול במפורש" כדין של הצוואה?.....	48
11.	תצהיר הביטול נעשה בדרך של "מעין צוואה" ועונה על התנאים הצורניים הנדרשים בסעיף 20 לחוק הירושה.....	100
12.	העובדה שהצוואה לא בוטלה בדרך בה נעשתה (בעדים) אינה פוגמת בתוקפו של הליך הביטול.....	100
פרק י': ביצוע ותקנות - סעיף 160 לחוק.....	113	
פרק י"א: הדרכים בהן ניתן להוכיח אודות זהות החותם.....	115	
שער שני: נטלי הוכחה בדיני צוואות.....	117	
פרק א': הכלל.....	117	
פרק ב': החריג.....	121	
פרק ג': דוגמאות מהפסיקה.....	123	
1.	היעדר תרגום בפועל של הצוואה.....	123
2.	היעדר הצהרתו של המנוח "זו צוואתי".....	123
3.	הטענה לפיה, לא נרשם בגוף הצוואה כי זו הוקראה למנוח בשפה המובנת לו.....	124
4.	האם יש להעביר את נטל השכנוע להוכחת אמיתות תוקפה של הצוואה על כתפי התובעת מאחר שהמנוח לא ידע לקרוא עברית ואף היה עיוור בעת עריכת הצוואה?.....	125
5.	חסר של הצהרת המצווה שזו היא צוואתו וחסר של אישור העדים הוכר כפגם צורני וככזה המעביר את נטל השכנוע אל מבקש הקיום.....	126
6.	פגמים צורניים בהצהרת העדים - "זו צוואתי", השוני בכתב ידה של המנוחה בכתובת התאריך אל מול חתימתה.....	127
7.	לא צויין על פני הצוואה, כי הצוואה הוקראה למנוחה.....	129
8.	על גבי הצוואה קיימת אי-התאמה בין התאריך הלועזי לבין התאריך העברי, העברת נטל ההוכחה, אי-התייחסותה של הנתבעת.....	129
9.	במקרה הנדון, המתנגדים לא טענו לפגם צורני כלשהו בצוואה.....	131
10.	בית-המשפט לא מצא כי יש בהיעדר אישור המפורש של העדים על הצהרה זו כדי להקים חשש לפגם ברצונה החופשי של המצווה וספק רב אם יש בו בכלל כדי להעביר את נטל השכנוע.....	131
11.	בצוואה נפל פגם בכל הנוגע לאישור מקום החתימה.....	133
שער שלישי: צוואה בעדים - סעיף 20 לחוק.....	135	
פרק א': כללי.....	135	
פרק ב': העדת עדי הצוואה.....	143	
פרק ג': האם ניתן להכשיר צוואה בעדים כאשר רק אחד העדים נכח בעת חתימת המנוח על צוואתו.....	151	
פרק ד': "זו צוואתו" - ההלכה הפסוקה.....	163	
פרק ה': "באותו מעמד" - ההלכה הפסוקה.....	177	

פרק ו': קיום צוואה על-אף פגם או חסר בצורתה - סעיף 25 לחוק הירושה	181
1. כללי	181
2. סעיף 25 לחוק הירושה לא נועד ליצור דרך חדשה של עריכת צוואה, אלא מאפשר קיום צוואה על-אף פגם או חסר בצורתה	185
3. חוסר התאמה בין תאריך הצוואה לתאריך האישור - מחלוקת בין צוואה בעדים לצוואה נוטריונית	187
4. היעדר תאריך, היעדר הצהרת המנוח בפני העדים	189
5. אי-ציון הקראת הצוואה למצווה	189
6. הצוואה לא הוקראה למנוח וגם לא תורגמה למנוח כלשונה	189
7. בית-המשפט הגיע למסקנה, כי שני העדים לצוואה לא היו מודעים לתוכן הצוואה, וכי השניים לא ווידאו עם המנוחה שתוכן הצוואה אכן משקף את גמירות דעתה ואת רצונה. פגמים אלה אינם פגמים צורניים שניתן להתגבר עליהם באמצעות סעיף 25(א) לחוק הירושה	190
8. הצוואה הובאה בפני שני עדים, חרף חסרונה של חתימה אחת - הפגם של חוסר בחתימת עד, ניתן לתיקון	195
9. פרשנות לפיה יש להבדיל בין פגם לפגם מבחינת חומרת פגירתו הרעה תוך בחינת חומרתה, בהתייחס לסוג הצוואה בה נפל אותו פגם - בכל הנוגע למידת השכנוע הנדרשת בסעיף 25 לחוק הירושה והפעלת שיקול-הדעת של בית-המשפט בהפעלתו - הינה פרשנות ראויה ומתונה יותר, המתאימה עצמה לנסיבות המיוחדות של המקרה הנדון	197
10. אין כל פגם בכך שהמנוחה חתמה אחרי חתימת העדים	201
11. בהיעדר שני עדים או בהיעדר של אחד מהשניים, לא ניתן לקיים את הצוואה	203
12. בצוואה אין אישור של העדים, בחתימת ידם על פני הצוואה, שהמצווה הצהיר בפניהם שזו צוואתו	206
13. בצוואה בעדים נוכחותם של שני עדים שבפניהם אמור המצווה להביא את צוואתו היא בגדר "מרכיב יסודי"	210
14. האם ניתן לתת צו קיום צוואה למסמך הנושא כותרת "צוואה", אשר נחתם לפני עד אחד בלבד, ואשר אודות תוכנו וחתימתו סיפרה המצווה לאחר מכן לאדם נוסף לו מסרה עותק מהמסמך?	211
15. טעות בשנת עריכת הצוואה	217
פרק ז': כשרות לצוות - סעיף 26 לחוק הירושה	221
1. כללי	221
2. קטין	226
3. פסול-דין	226
4. צוואה שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה	227
5. חולה נפש	232

6.	כשרות לצוות וצוואה בעדים - ההלכה הפסוקה	233
6.1	למרות מצבו הבריאותי הירוד של המנוח, בהיעדר ראייה רפואית נכון למועד עריכת הצוואה - לא עלה בידי התובעים להוכיח כי המנוח לא היה כשיר מבחינה קוגניטיבית לערוך צוואה	233
6.2	במועד עריכת הצוואה, האפשרות לפיה היתה המנוחה חסרת כשרות לצוות בעטיו של מצבה הקוגניטיבי ומשכך "לא ידעה להבחין בטיבה של הצוואה", מסתברת יותר מהאפשרות שהיתה לה כשרות לצוות	236
6.3	הנתבע לא העמיד ולו ראייה אחת שיש בה כדי לסתור את ממצאי חוות-דעת המומחה בנוגע לכשרותה של המנוחה לערוך את צוואת 2012	239
6.4	לעת עריכת הצוואה המנוחה סבלה מירידה קוגניטיבית קלה, אולם הדבר לא פגם ביכולותיה של המנוחה ליצור קשר עם הסביבה, להביע את רצונותיה ולהבין את משמעות עריכת הצוואה	241
6.5	המנוח סבל מכאבים עזים ומצבו הגופני היה ירוד בשל מחלתו, אולם נתונים אלו לא בהכרח מצביעים על מצבו הקוגניטיבי וציליותו של המנוח לחתום על צוואתו	244
6.6	בהתאם לחוות-דעת מומחה מטעם בית-המשפט, ולכלל המסמכים הרפואיים שהוגשו ולעדויות שנשמעו, בית-המשפט קבע כי המנוחה לא היתה כשירה לערוך צוואה במועד עריכתה	246
6.7	הנתבעת נמנעה מלהציג חוות-דעת רפואית, למעשה אין ביכולתה להוכיח הנתבעת על הגשת חוות-דעת רפואית, למעשה אין ביכולתה להוכיח עניין שברפואה, ובכלל זה כשירותה של המנוחה	248
6.8	מה הדין כאשר חוות-דעת מומחה בית-המשפט ועדויות עורך הצוואה עומדות בסתירה לטענת היעדר הכשירות?	250
6.9	מידת השליטה של המנוח בשפה העברית המשליכה על יכולתו להבחין בטיבה של הצוואה נכון למועד בו נערכה	250
6.10	אין די בסבירות על-מנת לשלול את כשירותו של אדם	256
6.11	עדויות של עורך צוואה, כמי שערך את הצוואה והתרשם ממצב המנוחה וכשירותה לערוך צוואה בשעת עריכתה בצירוף עדות העדה הנוספת לצוואה, ובצירוף המסמך הרפואי מיום שחרורה - יש בכל אלה כדי להסיר ספק באשר לכשירותה של המנוחה לצוות וממילא לא נמצאה כל ראייה מהימנה המלמדת אחרת	256
	פרק ח': אונס, איום, השפעה בלתי-הוגנת, תחבולה או תרמית - סעיף 30 לחוק הירושה	263
1.	מבוא	263
2.	אונס ואיום	264
2.1	כללי	264

2.2 יש לבטל את הצוואות המאוחרות, מהנימוק שאלו נערכו באיום ובכפייה, אשר לא פסקו עד פטירת המנוחה	265
3. השפעה בלתי-הוגנת	268
3.1 כללי	268
3.2 המבחנים להוכחת השפעה בלתי-הוגנת	271
3.2.1 כללי	271
3.2.2 מבחן התלות והעצמאות	271
3.2.3 מבחן התלות והסיוע	272
3.2.4 מבחן קשרי המצווה עם אחרים	272
3.2.5 מבחן נסיבות עריכת הצוואה	273
3.2.6 מבחן הנישול	273
3.2.7 מבחן הגיונה של הצוואה	274
4. תחבולה ותרמית	274
5. טעות	275
6. טעות בעובדה	279
7. טעות במניע	280
8. טעות שבדין	280
9. חולה נפש	281
10. אין ממש בטענת הנתבע לפיה בעצם העובדה שהמנוחה ביקשה לשנות את צוואתה הקודמת ולערוך צוואה חדשה במסגרתה ציוותה את עזבוניה לחמשת ילדיה בחלקים שווים כדי להעיד על השפעה בלתי-הוגנת	281
11. נסיבות המקרה לא עוררו כל ספק אשר לאמיתות הצוואה ורצונו החופשי של המנוח לחתום על הצוואה	284
12. המצווה היתה נתונה להשפעה; למבקשת היתה האפשרות להפעיל השפעה בלתי-הוגנת; למבקשת היו האמצעים להפעיל השפעה בלתי-הוגנת; הצוואה נחזית להיות תוצאה של השפעה בלתי-הוגנת	285
13. התקיימו בין המנוחה לתובעת יחסי אמון מיוחדים של "הורה וילדו". יחד-עם-זאת, התובעת הרימה את הנטל הראייתי המושת עליה, והוכיחה כי לא היתה מצידה כלפי המנוחה כל השפעה בלתי-הוגנת	288
14. הרצון להכיר טובה הינו אנושי ומובן והוא איננו מלמד כשלעצמו על קיומה של השפעה בלתי-הוגנת	289
15. בנסיבות המקרה, סבר בית-המשפט כי אף לא אחד מן המבחנים להשפעה בלתי-הוגנת מתקיים	291
16. יש להבחין בין סיוע יומיומי לבין סיוע הקשור לצוואה	294
17. בית-המשפט דחה הטענה בדבר השפעה בלתי-הוגנת בקובעו, כי מחומר הראיות עולה כי גם ליקויי הראיה של המנוחה לא היו כאלה שמנעו ממנה תיפקוד	296

18. במקרה הנדון המתנגדת לא הניחה כל תשתית עובדתית כי הצוואה המאוחרת נערכה תוך ניצול תלותו, חולשתו וחוסר יכולתו של המנוח.....	300
19. בית-משפט קמא קבע כי לא היתה השפעה בלתי-הוגנת בעריכת הצוואה - הערעור נדחה.....	302
20. המתנגדים לא הוכיחו תלות מהותית של המנוח במי מהתובעים - לא הוכח שהתלות הפיזית של המנוח היא שהביאה לעריכת הצוואה באופן בו נוסחה - גם מכלל נסיבות עריכת הצוואה לא ניתן ללמוד שהתקיימה השפעה בלתי-הוגנת על המנוח.....	304
21. המתנגדים לא הצליחו להוכיח כי המנוח היה תלוי באופן מוחלט בבתי ובני משפחתה.....	305
פרק ט': צוואה בלתי-חוקית, בלתי-מוסרית, בלתי-אפשרית ונוגדת את תקנת הציבור - סעיף 34 לחוק הירושה.....	307
1. כללי.....	307
2. הוראת המצווה פסולה מכיוון שיש בה התנאה על הוראת חוק קוגנטית, שבלתי-ניתנת להתנאה.....	308
3. יש לאמץ פרשנות מרחיבה של הצוואה - הצוואה חלה על נכס אחר שנקנה תמורת הנכס שנמכר.....	309
4. צוואה בעדים.....	310
4.1 סעיף 4 לצוואה נוגד את החוק, המוסר והנורמות החברתיות-מוסריות.....	310
4.2 נדחתה הטענה כי הצוואה בלתי-חוקית מאחר שהיא מורה על הורשת משק חקלאי שאינו בר הורשה.....	310
פרק י': צוואה לטובת מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה - סעיף 35 לחוק הירושה.....	315
1. כללי.....	315
2. צוואה המזכה את "מי שערך אותה".....	317
3. "עד לעשייתה".....	317
4. "לקח באופן אחר חלק בעריכתה".....	318
5. הוכח כי התובעת הסיעה את המנוח לעורך-הדין בעת עריכת הצוואה וכן כי נטלה אישור רפואי לצורך עריכת הצוואה - האם פעולות אלו יש כדי לבסס מעורבות פסולה?.....	320
6. חלקו של המשיב 1 בעריכת הצוואה הסתכם בהסעת אמו למשרד עורכי-הדין ושהיה בחדר סמוך בעת החתימה - האם יש בכך כדי מעורבות יתר?.....	322
7. במועדים המשמעותיים לעריכת הצוואה התובעת 2 לא היתה נוכחת ביחד עם המנוחה ונוצר קשר ישיר בין המנוחה לבין עורך הצוואה והעד לצוואה.....	324

8. המבקשת היתה מעורבת, יוזמת והרוח החיה מאחורי עריכת הצוואה על-ידי המנוחה.....	325
9. טענות בעלמא.....	328
10. בית-משפט של ערעור הגיע למסקנה כי לא הוכח כי התקיימה איזו מהעילות שבסעיף 35 לחוק הירושה ולכן לא היה מקום לבטל את הצוואה משנת 1995 מכוחו של סעיף זה.....	329
11. במקרה דנן, נתן בית-משפט קמא אמון בגרסתה של ג', כי מעורבותה (עוד טרם מעורבותו של עו"ד גולדנברג) הסתכמה בהקלדה טכנית של דברי המנוחה. בקביעה זו, המבוססת על מהימנות, לא מצאתי מקום להתערב.....	332
פרק י"א: כיצד יש לנהוג בעת עריכת צוואה בעדים? - הצעה לשינוי.....	337
פרק י"ב: תזכיר חוק הירושה.....	351
פרק י"ג: סוגיות שונות.....	353
1. בקשה לביטול צו קיום צוואה - צוואה בעדים.....	353
2. נוכחות של האישה בדירה בעת שהאיש עורך צוואה בעדים - האם ניתן לראות בנסיבות אלו משום ביטול הצוואה ההדדית שנערכה קודם לכן על-ידי האיש והאישה?.....	354
3. אמיתות הצוואה- האם זוייפה?.....	360
4. צוואה שחלקה בכתב יד וחלקה בעדים.....	361
5. האם המנוח הוטעה בנוגע לתוכנה של הצוואה, שכן לא ידע לדבר ולקרוא בשפה העברית.....	362
6. היעדר חתימת המנוח על העמוד הראשון לצוואה?.....	364
7. בצוואה נפל פגם מהותי שכן היא לא הוקראה למנוחה כנדרש, חרף היותה עיוורת והמנוחה לא ידעה על מה חותמת - דחיית הטענה....	366
8. מה דינה של צוואה בעדים כאשר אחד העדים אינו דובר את שפת המצווה?.....	372
9. פרטי העדים על גבי הצוואה.....	374
10. אישור העדים ונוסח הצהרת המצווה.....	375
11. הדרישה לתרגום הצוואה לשפתו של המצווה.....	376
12. טוב היה עושה המנוח לו חתם על כל דף ודף בצוואה בכדי שהצוואה תהיה נקיה מספקות, אך מקום בו המנוח לא חתם על כל עמוד בצוואה, הרי שאין בכך בכדי להוות פגם פורמאלי. מכל מקום, בנוסף לנסיבותיו העובדתיות האחרות של כל מקרה ומקרה, הדבר עשוי להקים חשד לגבי אמיתות הצוואה. בנסיבות העניין שלפניי, לא נשאלו עורך-הדין א' אשר ערך את הצוואה והיה עד לחתימתה, לנסיבות החתימה על עמוד אחד בלבד בצוואה. המבקשת אף לא ביקשה לזמן את העד הנוסף לחתימת הצוואה; ועל-כן בנסיבות העניין שלפניי, לא ניתן לקבוע ממצא עובדתי חד-משמעי לעניין זה.....	377

13. בצוואה בעדים דרישת המחוקק מעדי הקיום לצוואה מסתכמת בכך שלאחר שהמצווה חותם בפניהם על הצוואה ומצהיר בפניהם שזו צוואתו העדים יאשרו באותו מעמד בחתימת ידם על פני הצוואה שהמצווה הצהיר חתם כאמור..... 377
14. הדרישה הצורנית הקבועה בסעיף 20 לחוק הירושה להצהרת המצווה בפני העדים, "זוהי צוואתי", נועדה כאמור למלא הן את היסוד העובדתי והן את היסוד הראייתי..... 377
15. על-פי הוראות סעיף 20 לחוק הירושה על העדים לאשר באותו מעמד בחתימת ידם שהמצווה הצהיר וחתם על הצוואה בפניהם. ספק רב אם מרכיב זה מתקיים בפנינו. על-פי אישור החתימה בדף השני של הצוואה שתי העדות אינן מצהירות כי המנוח הצהיר וחתם בפניהן על הצוואה. על-פי אימות החתימה של עו"ד מ. ע. עולה, כי עו"ד ע. מאשר, אך ורק, כי המנוח חתם בפניו ובפני שתי העדות על הצוואה, כך שהוראות סעיף 20 לחוק הירושה אינן מתקיימות..... 378
16. מי שחותם על צוואה שאין הוא מסוגל לקוראה - אם בשל אי-ידיעת השפה ואם מטעם אחר כלשהו - נושא בחובה להבטיח: ראשית, כי תוכנה של הצוואה יובא לידיעתו, לפני שיחתום עליה, על-ידי אדם המהימן עליו; ושנית כי עובדה זו תבוא לכלל ביטוי ברישום מתאים על פני הצוואה, ורצוי שחתימות האימות תתייחסנה גם לעובדה זו..... 378
17. הצוואה בה עסקינן נחזית להיות צוואה תקינה: נעשתה בכתב; נושאת תאריך; חתומה בידי המנוחה בחתימת ידה ובידי שני העדים והחתימה של המנוחה נעשתה בפני שני עדי הצוואה..... 378
18. אומר כבר עתה כי עסקינן בצוואה בעדים בהתאם להוראות סעיף 20 לחוק הירושה. עיון בצוואה מלמד כי לכאורה לא נפל בה כל פגם. לפיכך, הנטל להוכיח כי הצוואה אינה משקפת רצונו האמיתי של המנוח, מוטל על המתנגדים..... 379
19. לטענת המתנגד, הואיל שעד הקיום לצוואה, מר עמ', אינו זוכר את מעמד עריכת הצוואה, הרי שמתפרש מכך כי מדובר בצוואה שנעשתה בפני עד אחד בלבד ומכאן, שלא התקיימו הדרישות המהותיות בצוואה בעדים בהתאם לסעיף 20 לחוק הירושה, ועל-כן מתחייבת פסילתה - ייאמר מייד, כי לא מצאתי לקבל טענת המתנגד, כי שעה שעד הקיום לצוואה אינו זוכר את מעמד עריכתה או שאינו זוכר את תוכן הצוואה, יש כדי ללמד שהמצווה לא הביאה את צוואתה בפני שני עדים..... 379